

Oponentský posudek disertační práce

Autor: Mgr. Jan Šesták

Název disertační práce: *Identifikace handicapu jedince s mentálním postižením v období adolescence a časně dospělosti sociálním pracovníkem*

Oponent: prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

Pracoviště: Katedra speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

V disertační práci řeší autor aktuální téma jedné z důležitých etap života mladého člověka s mentálním postižením, kterým je období ukončení školní docházky a profesní přípravy a vstup do pracovního a společenského prostředí, a to za podpory sociální služeb a služeb zaměstnanosti. Autor se uvedenou problematikou zabývá více než deset let. Z četných jeho publikací na toto téma uvedme např. statě *Identifikace potřeby podpory poskytované člověku s mentálním postižením v období časně dospělosti* (2005), *Chráněná dílna - nástroj k pracovnímu uplatnění a začlenění lidí se zdravotním postižením* (2007), *Začlenění lidí s mentálním postižením do života obce a komunity* (2007).

Cílem výzkumného projektu disertační práce bylo vytvořit škálu, hodnotící nástroj „*Poznání - podpora - příležitost*“, který by sociálnímu pracovníkovi umožnil identifikovat nejenom závažná znevýhodnění, ale i přednosti osob s mentálním postižením a cíleně tak plánovat sociální služby vzhledem k potřebám jednotlivce. V průběhu zpracování výzkumného projektu byl stanovený cíl, rozpracovaný do tří dílčích cílů, splněn.

Disertační práce je zpracovaná monografickou procedurou v teoretické části s empirickým šetřením ve výzkumném projektu, které bylo realizováno metodou kvalitativního výzkumu. Použité metody a techniky (analýza odborné literatury, analýza osobní dokumentace, analýza zkušeností autora, interview – nestandardizovaný rozhovor s pracovníky zkoumaného zařízení, dlouhodobé zúčastněné pozorování respondentů v běžných nebo modelových sociálních situacích) považují vzhledem ke stanoveným cílům výzkumného projektu disertační práce za adekvátní.

Disertační práce je členěná do sedmi kapitol a četných subkapitol, velmi dobře postavených a strukturovaných, logicky na sebe navazujících se samostatně uvedenou diskusí, závěrem a doporučením pro praxi (v 5.-7 kapitole).

V první kapitole, ve které se autor zabývá problematikou člověka s mentálním postižením v období adolescence a časně dospělosti, jsou definovány pojmy postižení,

poškození, zneschopnění a znevýhodnění. Dále je vymezen pojem mentální retardace, charakterizované období adolescence a časně dospělosti člověka s postižením, význam práce pro člověka se zdravotním postižením, konkrétně s mentálním postižením a na základě výzkumného šetření analyzovány životní perspektivy osob s mentálním postižením v období adolescence a časně dospělosti. Ve druhé kapitole jsou podrobně analyzovány možnosti začlenění osob s mentálním postižením do práce. Jsou uvedeny nástroje podporující začleňování osob s mentálním postižením do práce, východiska pro sociální služby podporující začlenění, uvedeny úkoly sociálního pracovníka při této činnosti a podrobně charakterizován koncept *Poznání - podpora – příležitost*, který je použitý ve výzkumném projektu. Fundovaným zpracováním teoretické části si autor připravil dobrá východiska pro zpracování výzkumného projektu disertační práce.

V kapitole třetí až sedmé je zpracován výzkumný projekt disertační práce, jeho cíle a metodologie (třetí kapitola), výsledky výzkumného šetření (čtvrtá kapitola), diskuse, závěr a doporučení pro praxi jsou uvedeny v kapitolách páté až sedmé. Cílem výzkumného šetření bylo navrhnout posuzovací škálu jako nástroj sociálního pracovníka k posouzení míry potřebné podpory uživatelům sociálních služeb s lehkou až středně těžkou mentální retardací v období adolescence a časně dospělosti. Metodologie je uvedena výše. Výzkumný soubor tvořilo 20 respondentů, uživatelů sociálních služeb a zaměstnanců chráněných pracovních dílen Domova sv. Anežky ve věku 19-46 let. Na základě posuzovací škály byl pro každého respondenta zpracován individuální profil potřebné podpory klienta. Na závěr jsou sestavené profily vzájemně porovnané, což použitá posuzovací škála umožňuje. Oceňuji originální zpracování výsledků výzkumného šetření, jejich přehledné uspořádání do tabulek a grafů a adekvátní komentář získaných výsledků.

K oponovanému textu nemám připomínek. Po stránce jazykové a grafické odpovídá disertační práce požadavkům stanoveným na tento typ prací. Počet stran 118 a barevná příloha, počet odborné literatury 38 ze všech studovaných oborů a další tituly z internetových zdrojů.

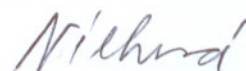
Otázky k obhajobě:

1. Lze využít použité posuzovací škály k sestavení individuálních profilů klientů i v jiných vybraných zařízeních sociálních služeb, tedy v širším měřítku?
2. Za jakých podmínek? (kurz, zácvik sociálních pracovníků apod.)

Závěry

Předložená disertační práce **Mgr. Jana Šestáka** je významným příspěvkem k řešení problematiky využívání sociálních služeb jedinci s mentálním postižením z pohledu sociálního pracovníka. Při zpracování disertační práce prokázal její autor Mgr. Jan Šesták vysoké odborné znalosti a schopnost samostatné tvůrčí práce v daném oboru. Disertační práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce v daném oboru.

prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

V Brně 24. července 2009

Posudek oponenta na doktorskou práci mgr. Jana Šestáka na téma „Identifikace handicapu jedince s mentálním postižením v období adolescence a časně dospělosti sociálním pracovníkem“.

Téma práce je aktuální, problematika začlenění mladých lidí s mentálním postižením není dosud zvládnuta v tak uspokojivé míře, aby nepotřebovala další zkoumání. Z hlediska tématu je práce přínosná především pro praxi, ale sekundárně i jako poznatek použitelný pro teorii oboru. Autor je praktik a toto téma je pro něj vhodné, protože zde může dobře uplatnit svoje znalosti a zkušenosti.

Práce má adekvátní rozsah, je rozdělena na kratší teoretický úvod a delší prezentaci vlastního výzkumu. Teoretická část je členěna logickým způsobem do dvou hlavních kapitol, které vycházejí z charakteristiky lidí s mentálním postižením a zabývají se otázkami jejich začleňování do společnosti, včetně pracovního uplatnění, které může sloužit i jako zdroj účelné stimulace. Charakteristika mentální retardace je zpracována stručně a standardním způsobem, subkapitola věnovaná adolescenci a mladé dospělosti je obsáhlejší, protože jde o problém, který souvisí s tématem práce. Možná by stálo za to, všít si i specifika vymezení identity u lidí s MR, protože jde o trochu jiný proces než u majoritní populace. Charakteristika vztahu člověka s mentálním postižením k práci a jeho chápání významu pracovního začlenění je důležitá, autor upozorňuje i na problémy, které jsou v této oblasti obvyklé. Životní perspektivy lidí s MR jsou samozřejmě omezené. Lze ocenit, že autor si všímá nejenom znevýhodnění, ale i předností těchto lidí a bere v úvahu fakt, že mohou být velmi rozdílní a že při jejich začleňování nestačí jen vymezení stupně mentálního postižení, ale jde i o uplatnitelnost a využitelnost zachovaných kompetencí. Zajímavé je upozornění na hodnotový žebříček lidí s MR, který zahrnuje i práci, je ovšem fakt, že tito lidé v hojně míře akceptují hodnotovou hierarchii, která je jim prezentována autoritami, adolescentní revolta má v jejich případě jiný charakter, pokud k ní vůbec dochází. Užitečné jsou i poznámky, které se týkají soužití těchto lidí s majoritou a problémů, které se zde mohou vyskytnout. Text kapitoly pokračuje logicky výčtem možností sociálních služeb a jejich cílů, které by byly dosažitelné. Lze souhlasit s autorem, že sociální služba by měla vycházet z konkrétních potřeb klientů, ale zatím tomu tak vždycky není, kromě toho sociální služby mnohdy nefungují koordinovaně. V této části textu se autor logicky dostává k hlavnímu problému, co by měl sociální pracovník vlastně dělat a diferencuje tři oblasti: poznání, podporu a příležitost. Koncept 3P je jasný, srozumitelný a účelný. K poznání klienta mohou přispět hodnotící škály a vytvoření takové metody je zároveň cílem práce. Z jeho poznání vychází plán podpory, který slouží vyjednávání při konkrétním začlenění daného jedince, jež mu může poskytnout příležitost k dalšímu rozvoji. Autor upřesňuje možnosti a podmínky dobrého fungování tohoto konceptu, a lze ocenit, že upozorňuje i na jeho limity. Literární zdroje z nichž čerpal nejsou příliš rozsáhlé a jsou převážně tuzemské, což jej do určité míry znevýhodňuje, nicméně těžiště této práce je ve vlastním výzkumu.

Str. 11 – Příčiny vzniku MR – bylo by vhodné oddělit graficky první větu, která zahrnuje zbývající varianty.

Str. 14 – Jména autorů v závorce by měla být uvedena stejným typem písma, ale jde jen o detail.

Str. 27, 1. odstavec dole – Termín mohutnost by možná bylo vhodnější nahradit jiným.

Vlastní výzkumná část tvoří většinu práce. Cíl je jasně stanoven, autorovi jde o vytvoření účelného a prakticky použitelného nástroje, který by mohl pomáhat sociálním pracovníkům při posouzení míry potřebné podpory lidí s lehkou a střední úrovní mentálního postižení a k

vytvoření individuálního profilu potřebné podpory. Využití metody kazuistik a kvalitativní způsob zpracování výsledků je vhodný, i když by kombinace kvalitativních a kvantitativních metod mohla být ještě účinnější. Autor popisuje jasně a srozumitelně průběh experimentu, text je přehledný. Návrh hodnotící škály zahrnuje veškeré možné dovednosti a znalosti, které mohou být v tomto směru nějak užitečné. Autor je člení dle jednotlivých oblastí což přispívá jejich přehlednosti. Způsob hodnocení je rovněž jasně vymezen.

Zkoumaná skupina byla přijatelně rozsáhlá, s ohledem na kvalitativní způsob hodnocení výsledků je plně dostačující. Šlo o mladé dospělé s lehkou až střední úrovní mentálního postižení a s různou potřebou podpory. Značná část následujícího textu je věnována charakteristice jednotlivých klientů. Tyto charakteristiky jsou stručné, ale výstižné, jejich předností je i jasně daná struktura. Je zřejmé, že autor tyto lidi osobně zná. Grafická prezentace Profilu Potřebné Podpory jednotlivých klientů je přínosná a jistě bude v této podobě užitečná i v praxi. Barevné provedení je pěkné i z hlediska upoutání pozornosti k tomu, co je podstatné.

Velmi důležitou částí práce je vyhodnocení výsledků výzkumného šetření, které svědčí pro dobrou praktickou použitelnost vytvořeného nástroje. Metoda umožňuje u každého klienta zjistit, jakou míru celkové podpory potřebuje, tak vymezit konkrétní oblasti, kde není klient zcela soběstačný a samostatný. Metodu lze použít i k déleodobému sledování těchto lidí a zachytit tak jejich další rozvoj, resp. vznik nových problémů. Rozhodně lze souhlasit s autorem, že k sestavení profilu 3P je třeba použít více metod a různých zdrojů, protože to je nutné vždycky. Metoda je podrobná a tudíž samozřejmě časově náročná, ale zase může přinést tolik informací, které budou eliminovat případné omyly v začlenění klientů. Validitu posuzovací škály potvrzuje i souvislost míry potřeby podpory a úrovně mentálního postižení, lidé s lehčím stupněm potřebuje obvykle méně podpory než závažněji postižení jedinci. Vytvořený nástroj může sloužit nejenom při začleňování lidí s mentálním postižením, ale mohl by být užitečný i při práci s klienty, kteří trpí důsledky úrazů či onemocnění vedoucích ke zhoršení úrovně jejich schopností.

Předložená doktorská práce odpovídá stanoveným požadavkům a proto ji lze doporučit k obhajobě. Její hlavní přínos je ve vytvoření užitečné metody posuzování kompetencí lidí s mentálním postižením, event. i jinak znevýhodněných klientů.

V Praze dne 30. srpna 2009

Prof. PhDr. RNDr. M. Vágnerová, CSc.

